

A gyergyóalfalvi LŐRINCZ Mihály utazási könyve (1847–1867)

(Kivonat)

A dolgozat bemutatta kézirat egy gyergyóalfalusi székely visszaemlékezéseit, illetve naplójegyzeteit tartalmazza, elsősorban az 1848. évi erdélyi eseményekre, illetve az olaszországi magyar légióra vonatkozólag.

*

1998 őszén BŐJTE Veronika csíkszeredai tanítónő bőrbbe kötött, dísztelen, nyolcadrétű kéziratos könyvecskét hozott a Múzeumba. Tulajdonosa a gyergyói idős asszony, SZOPOS Mária, akinek VACZEK Mária volt a leánykori neve.¹

A kéziratos kis könyvben a szerző neve sehol sem tűnik fel.² Az emlékirat, a napló jobbra két eseményhez kapcsolódó adatokat tartalmaz. A két történeti eseménysorozat a szabadságharc, valamint az olaszországi magyar légió története.³

Az 1848-as évhez fűződő emlékeit a naplóíró az átélt események után, talán évekkel később jegyezhetette le, míg a magyar légióhoz kapcsolódókat akkor melegebben, gyakran órányi pontossággal vetette papírra.

1848. június 24-én iskoláit valahol befejezve (?), abbahagyva (?), a 14 (?) éves fiú Erdélybe indult, és pedig Csekelakára (Torda-Aranyos megye), HERCZEG János udvarába. Az ottani gazdatiszt, GÁL József, amikor „látóul hazajött volt” Alfaluba, kérte a fiú szüleitől, hogy egy félévre engedjék mellé, majd valami urasághoz „béteszi kenyérbe”. De ez a terv nem sikerült. A fiú 1848 szeptemberéig Csekelakán időzött, amikor, amint írja, a románság fellázadt a magyar nemesség ellen. A helyi magyar nemzetőrség parancsnoka GÁL József volt, „de reá

az oláhok igen haragudván”, az alakulatot bevonták Nagyenyedre.

GÁL, megtudva, hogy a románok őt (az udvarházat) meg akarják támadni, a naplóíróval befogatott két lovat, a saját részére pedig egyet felnyergeltetett. Már úton voltak, amikor Nándor (Lándor) falunál elhaladtak, észlelték, hogy tömérdek nép kapával, kaszával, villával, cséplővel, ki pedig fegyverrel rohanni kezdett utánuk, közöttük csekelakiak is. A gazdatiszt bátorította őt, aki most kocsis volt „ne félj, csak hajts!” De a sebes hajtás miatt az oldalúton a szekerük felborult. A kis kocsis leugrott, és „a szekér farkánál” húzódott meg.

A szekéren vele menekülő két asszony szaladni kezdett. Az oláhok rájuk rohantak, „és ütni kezdték, míg az oláhnék kezekből ki nem vették az asszonyokat”. GÁL József látva, hogy az üldözők eléje kerültek, kardot rántott és „az oláhokon keresztül szaladt”, vagyis átvágta magát a támadók sorain. A szekeret a fegyveres nép menten kirabolta, őt, a naplóírórt „egy csekelaki magyar paraszt” ragadta meg, és fogta vállatára. Az érdekelte, hogy a tisztartó hová tette a fegyvereket. Ekkor egy másik lázadó „cséplő géppel” – ahogy írja – úgy fejbe vágta, hogy elesett. A földön fektében is kapott a fejére vagy három ütést. Lóháton velük menekült egy bárófiú is, akit a parasztok „meg is szurkáltak”. A verést és kínzást követően kettejüket szekérré rakták, majd visszavitték Csekelakára.

Másnap 22 román kísérete mellett irányították őket Balázsfalvára. Amikor Fancsal nevű falun haladtak át, a helybeliek kétszer is megtámadták a legénykéket, hogy megöljék. A kísérőik azzal az indokkal mentették, hogy parancsra viszik Balázsfalvára. Ott a „tanácsházban” zajlott le a kihallgatásuk, majd írást adtak nekik, és visszavitték Csekelakára. Visszaútkon Fancsalon megint megtámadták, hogy meggyilkolják őket. „Egy oláh pap” szabadította meg a fiúkat a haláltól. Megérkezve, az udvarházban egyetlen lelket, cselédet sem találtak. Sebeiket borseprőpálínkával lemosták, így gyógyították magukat. Harmadnap a bárófiú eltávozott az udvarból. „Volt, mit egyék”, így emlékezik vissza a fiatalember. Három hét elteltével Cintos mellé gyü-

* Muzeul Secuiesc al Ciucului, Piața Cetății 2, RO-4100

lekezni kezdtek a románok. Az udvarban nem érezte biztonságban magát, félt, rettegett. Falubeli román jó ismerőse tanácsára ő is kiment a cintoszi „lágerbe”, a románok táborába, ahol keze alá adtak két lovat szekeresről, állítottak melléje két románt felvigyázónak, hogy el ne szökjön.

„A románokkal átköltöztünk Bogátra, onnét elszaladtak volt a magyarok.” Innen Gerendkeresztúrra mentek. Ott látta azokat a szörnyű, tragikus jeleneteket, ahogyan a románok öldösték a magyarokat, „mert itt, ahogyan el volt bújva a nép (a magyarság) a szőlőbe, megkerítették, és mint a vadász a nyulat, úgy hajhászták. Kit megfoghattak, kezét-lábát eltörték, s azután lőtték meg itt láttam ártatlan kis gyermekeket lándzsával felvenni, és tovább vetni.”⁵⁴ Három hét múlva a tábor Kolozs mellé települt át. Ez, gondolom, az osztrák császári parancsnokság utasítására történhetett. A táborozók innen Zsibónak vették útjukat. Ott már három falu volt tűzben Szurdok szomszédságában írja az alfalvi fiatalember. Zsibónál összecsaptak a magyarokkal,⁵⁵ de a csata nem tartott sokáig, mert amint megszólaltak az ágyúk, a románok megfutottak. Nehéz volt a vesztesek sorsa, mert a Szurdok és Kihuca közötti szőlő alá menekült lázadókat hideg eső és hó áztatta, az időjárás mind jobban megkeserítette az életüket. „Kihuca” itt Turbóca (Turbuța) lehet, amely Szurdok közelében van (a visszaemlékező a Borgói-hágó nevével, keverheti, vagyis a Tihuțával). A táborozók törökbúzalisztet és edényeket szereztek. Puliszkát akartak főzni. De a puliszkavíz még meg sem melegedett, máris elhangzott „Íme Kéntesi! Jön Kéntesi!”⁵⁶ A naplóíró ekkor Zsibó felől 12 KOSSUTH-huszárt látott közeledni. A táborozók számára megint csak nem született siker, bár háromszor is rohamra indították őket. (A *kéntesi* szóval valószínűleg az önkénteseket, a KOSSUTH-huszárokat jelölték a román lázadók.)

Azon éjszakán, sűrű havazásban menekelve, a Kolozsvár melletti Zsukon táboroztak le. Harmadik nap látták, ahogyan URBAN alezredes (ő ORBÁNt írta), csapatostól vonul át Zsukon. A mi emberünknek és társainak, mint írja, vele kellett menniük. Besztercére húzódtak, de a magyar huszárok mindig a sarkukban voltak.

Újév napján BEM serege elől menekülve „azon a nagy havason”, a Keleti-Kárpátokon keltek át. Ezen az úton hősünknek mindkét sarka lefagyott. A naplóíró „forradalma”, háborúja ezzel be is fejeződött. Bukovinában, talán Câmpulungon, beállt inasnak, mesterséget tanulni. Itt telt ideje 1851 végéig, ekkor mesterével összekülönbözött, mert az őt „katonának akarta megtenni.” Emiatt innen kerekelt oldott, Gura Humorului-ra, majd Rădăuți-ra (Radovicz) gyalogolt, ahol elment a kalposhoz, akit ismert. A kalpos beárulta, hogy szökni akar, le is tartóztatták, azonban egy tisztviselő, aki kihallgatta, mivel tudott németül, szabadon bocsátotta a szökevényt. 1852 elején Erdélybe indult, Beszterce, Szászrégen, majd Libánfalva képezték főbb állomáshelyét. Libánfalváról a havason át Remetére kísérték, s innen jutott haza Alfaluba.

Mintegy hat év múltán nem csoda, ha az édesapja nem ismerte meg. Otthon kellett maradnia, mivel apja betegeskedett, s így mesterségét, sajnálatára, nem folytathatta. 1853–54-ben szolgálatban állott. A földmérő mérnök mellett tolmács volt. Arról, hogy hol és kinek a földjeit mérték, a naplóíró nem szól. 1855–58 között megint csak otthon gazdálkodik. 1858. március 19-én Alfaluból Moldvába indult. Édesapja elkísérte Románig, ahol 14 napot dolgozott. Innen Bákónak vette az útját, ahol három napot töltött a rokonánál, majd Törökhídja (Podul Turcului) felé indult. Június végén Bârladra érkezett. Egy sikertelen vállalkozás után beállt napszámosnak egy német emberhez, kaszálni. Ebben az időben az ottani kalpos azzal biztatta, hogy nála akad munka. (Egyik bizonyítékunk, hogy a gyergyóalfalvi legény Bukovinában kalpos mesterséget tanult, éppen ez!)

A kalposnál 1859 szeptemberéig dolgozott. Nyolc aranya bánta meg, ugyanis a kalpos meglépett a pénzzel. E helyen az 1858-tól napló szerűen vezetett írás megszakad, mert néhány lap hiányzik a kéziratot könyvecskéből (a 18–19. lap közötti rész).

A megszakítást követően a bejegyzések pontosabbak, naplószerűbbek. Hiányzik 1859 utolsó harmada, az egész 1860-as esztendő, valamint 1861 eleje is. 1861. március közepi bejegyzéssel folytatódik a napló

„15. Március egész Emigráció a katolikus templomban megjelent, az 1848 15-dik M-t megünnepelni. 16-án, valószínűleg Galacon, hajóra szálltak, majd Tulceanál, „ezen török város” mellett horgonyt vetettek. 19-én Várnához érkeztek, ahol „Ulászló királyunk elesett”, Hunyadi János pedig „megveretett”. Nemsokára elérték Konstantinápolyt, a török fővárost.

A Boszporusz-szoros olyan szépnek tűnt neki, hogy „a paradicsomban képzelné magát az ember”. A török fővárosban a Cindus (?) nevű hajóra szálltak át. Többen is meglátogatták ekkor őket, köztük KARACSAI Sándor ezredes is. A Dardanellákat elhagyva, az Égei-tenger apróbb-nagyobb szigetei mellett hajóztak el. Március 22-én Athán kikötőjében vetettek horgonyt, 24-én szemük elé tűnt „a Kalibrai (Calabriai)-félsziget, ahonnan GARIBALDI megtámadta Nápolyt, a parton a hajó, amelyet GARIBALDI alól lőttek ki, de csak akkor lövődött ki, amikor GARIBALDI a parton pipázott”.

Március 26-án elérték a „híres Nápolyt”. Vonatra szálltak és 2–3 óra alatt eljutottak Nólába, ahol a magyarok zenekarral fogadták őket. Voltak közülük, akik barátokra találtak, „de én itt nem találtam sem barátot, sem gyergyóit, tehát itt se volt semmi ismerősöm, és így bemasírozunk a kaszárnyába”. Újabb esemény a táborban „Április 9-én a Bakaiak mintegy 112-en megérkeztek. Több megjegyzést itt nem tesz. Ezek székelyföldi (erdélyi) önkéntesek lehetnek, akik a moldvai Bákó városában gyülekeztek, hogy Olaszországba vigyék őket.

FIGYELMESSI alezredes 1861. április 24-én, majd SCHEDER ezredes tudomásukra hozza „a magyarokat el akarták adni”, vagyis „felesketni piemonti katonának”. Május 9-én TÜRRE István tábornok átadta a légióit IHÁSZ alezredesnek. A gyergyóalfalvi naplórót a 4. századba osztották be. 1861. július 10-én „Munte Falcsonban” (Montefalco?) megütköztek a „burbonokkal”, vagyis „azon rablókkal, amelyek Franciskotól a hegyek között hátra maradtak”. Azok, akikkel együtt üldözték a nápolyi BOURBONok katonáit – a piemontiak és a nemzeti gárda, amikor a légióbeliek sapkáján felismerték a magyar címet, kiabálni kezdték „a mi magyarjaink, a mi magyarjaink”!

A piemontiakkal és a nemzeti gárdával behatoltak a faluba, ott azokat a házakat, amelyekben a BOURBON-tisztek korábban laktak, felgyújtották. Július 11-én Piaban a foglyok közül hármat főbe lőttek. A nagy meleg miatt a légiósok közül többen is kórházba kerültek.

Magyarjaink 1861 őszén a „BOURBONokat” hajkurászva a környező hegyekben, hegyi falvakban portyáztak. Az egyik település „olyan kősziklán fekszik, hogy az ember a maga erejéből alig tud kimászni rája még hadnagy Úr, SZABÓ is azt mondta, hogy aki jó pictor, pingálja le ezt a falut.” (Kancellár nevű falu)

1862. február 16-án a légió tagjait a tüzérékkel együtt Nocerába parancsolták. Március 8-án a naplóíró unalmában ellátogat Pompejbe, megtekinteni a régiek építőművészetét, majd felsorolja, mi mindent látott a romvárosban.

1862. május 15-én TÜRRE István tábornok a magyar légiósok tudomására hozta, hogy aki nem óhajt tovább szolgálni, azt elbocsájtják. A Légió parancsnoksága azonban meglepve tapasztalta írja a mi emberünk, hogy a legénység java része el akarja hagyni a légiót. „Minden nap vártuk a szabadulásunkat!” Tudomásukra hozták, hogy nem szállítják őket Amerikába, akik pedig kilépnek a légióból, azok Olaszországban nem maradhatnak, Franciaország és Svájc nem fogad magyar emigránsokat, Oláhország és Törökország kiszolgáltatja őket a németeknek (osztrákoknak).

Az elégedetlenkedők (kilépő katonák) egy csoportját hajón Genovába szállították, ahol bebörtönözték, majd Szardínia szigetére, Cagliariába vitték őket. Hősünk, több társával, akik nem akartak katonákként szolgálni tovább a légióban, sem pedig „gaz tisztekkel találkozni”, a szigeten maradtak. 1862. október 27-én megérkezett naplóíróknak az engedélye, hogy hazamehet. Október 29-én indult Genovába. Onnan vonaton utazott Nagykanizsáig. November 10-én az apostolok lovain Gyergyóba indult, ahová november 30-án érkezett meg.

1863-ban emberünk beszerezte a szükséges szerszámokat, és kalapos mestersége folytatásához látott, de 1864-ben, amikor édesapja váratlanul bement Moldvába, ő pedig házépítés-

hez kezdett, mestersége folytatásáról újból le kellett mondania. Az 1864-es év „sok nyomor, baj, pereskedés között telt el”. Ekkor bánta meg, hogy miért „kalibárdizott”, mivel emiatt egészen szerencsétlen lett – vonja le a következtetést az eddigi névtelen naplóról. (Megjegyzem, hogy hősiünk mindvégig, akárcsak CARAGIALE hősei, GARIBALDI nevét hibásan GALIBÁRDINAK írja, ejti.)

Az olaszországi magyar légio LUKÁCS Lajos közölte listáján 40 csíkszéki férfi neve szerepel. Közöttük 10 csíkszentgyörgyi. Ez nem a véletlen játéka, GÁL Sándor szülőhelye a falu. Csupán egyetlen gyergyóalfalvi magyar légióst tartanak nyilván. A neve LŐRINCZ Mihály. Születési éve 1833 (?). Foglalkozása kalapos. Valóban ő tehát a kéziratos könyv szerzője.

Érdekes, hogy ebben a kis könyvben a szerző sehol nem beszél GARIBALDI csíki hívről, támogatójáról, GÁL Sándorról, holott GÁL Sándornak az olaszországi magyar légio létrehozásában játszott szerepe a korabeli olasz viszonyulás alapján is jelentős.

Csikszereda, 2000. január 25.

Jegyzet

1. A nyolcadrétű kéziratos könyv méretei magassága 14,3 cm, szélessége 9,3 cm, vastagsága 1,3 cm. A papíros, amiből a kis könyv készült, vízjeles. 83 számozott lapja van (én számoztam meg). Az 1–5. továbbá az 50–83. lapon, 20. század eleji, kemény munkában edződött kéz nyomai, asztalos bejegyzések találhatók. A 64–66. lapon német nyelvű szöveg van. Valamilyen asztalos recept lehet. A kis kötet első és utolsó lapjain számos pecsét látható „SVACZEK Ferencz épület és butor asztalos, Gyergyó-Alfalu” felirattal. Az 51–52. lapon kimutatás indult „Újévi bevétel, 1902...”, azonban folytatása nincsen. A tulajdonképpeni naplószöveg a 7. laptól a 49. lapig terjed. A kéziratos könyvecske tulajdonosa, mint már jeleztem, SZOPOS Mária. Születési dátuma 1920. május 14. Születésének helye Gyergyószentmiklós. Leánykori neve VACZEK Mária (a SVACZEKből származott név!) Mai lakhelye Csikszereda, Testvériség sugárút, 2. D/12. Szülei Gyergyóalfaluból költöztek Gyergyószentmiklósrára. Nagyszüleit SZOPOS Mária nem ismerte. Nem tudja azt sem, hogy LŐRINCZ Mihály utazási könyve milyen úton-módon jutott a család birtokába. Feltételezi, hogy a kis kötet az édesanyjának, BARICZ Amáliának a mostohaapja révén került a családhoz. Valószínű azonban, hogy a napló már korábban SZOPOS Mária nagyszüleinek a tulajdonában volt.

2. A bőrkötés első, külső oldalán tintával az eredeti tulajdonos neve lehetett felírva. Ebből most csupán egy töredék (LŐRI!) látható. A naplóban, valamint a LUKÁCS Lajos történeti munkájában talált adatokat összevetve a gyergyóalfalvi anyakönyvekben lévővel, olyan ellentmondásokba bonyolódunk, amelyet feloldani egyelőre nem tudok. Az eredeti gyergyóalfalvi anyakönyv hiányzik, de a csikszeredai levéltárban létezik egy alfabetikus index, amelyben a LUKÁCS Lajos közölte adattal ellentétben LŐRINCZ Mihály születési évéként 1836 és nem 1833 szerepel. Nem egyiket továbbá LŐRINCZ Mihálynak a naplóban, illetve az

anyakönyvben található házassági dátuma sem. Az anyakönyvben az áll, hogy a 27 éves LŐRINCZ Mihály 1864. január 19-én kelt egybe a 23 éves SÖVÉR Annával. A naplóról viszont házassága napjaként 1865. november 21-ét adja meg. Az anyakönyv megőrizte a kéziratos könyvecske tulajdonosa, SZOPOS Mária nagyszüleinek házassági bejegyzését is „Franciscus VACZEK germanus, Sophia HENTSCHKER, germana”, 1866. április 30. LŐRINCZ Mihály 1877-ben, 40 éves korában hunyt el. Bárminegyre ellentmondások is a feljegyzések, az biztos, hogy a naplóról gyergyóalfalvi férfi volt. (Vö. Csikszeredai Levéltár. Gyergyóalfalu anyakönyvei. 47320158, 245–246, 258–259, uo. 473205.)

2. A kéziratos könyvben leírtakat nagyjából a következő történeti munkák erősítik meg BONA Gábor **Többszörök és törzstisztek a szabadságharcban**. Bp. 1987 (149. l.); BONA Gábor **KOSSUTH Lajos kapitányai**. Bp. 1988 (209. l.); EGYED Ákos **Erdély 1848–1849** I–II. k. Csíkszereda, 1999; GRACZA György **Az 1848–49-ki magyar szabadságharc története**. 2. k. Bp. é.n.; LUKÁCS Lajos **Az olaszországi magyar légio története és anyakönyvei**. 1860–1867. Bp. 1986 (74, 96, 105, 338, 245–442. l.); **Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története**. Bp. 1996.

4. Vö.: Gerendkeresztúron 200 magyart öltek meg a román felkelők („több mint 200 magyart gyilkoltattak le MIKLÁSN”), és 1849-ben a magyar forradalmi hatóságok Gerendkeresztúrról több egyént gyilkosság elkövetésével vádoltak. (GRACZA György **Az 1848–49-ki magyar szabadságharc története**. 2. k. Bp. é.n. 424. l.; EGYED Ákos **Erdély 1848–1849** I. k. 229, 234, 301. l.; II. k. 154. l.)

5. KEMÉNY Farkas és CZETZ János csapatai 1848 december 19–20-án Zsibónál és Szurdoknál megverik a JABLONSKIZKI vezette császáriakat. (**Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története**. Bp. 1996. 233–234. l.)

6. A naplóban szereplő „Kéntesi” kifejezés a 48-as magyar önkénteseket jelenthette (SZ. GAZDA Enikő észrevétele).

7. Tavaly előkerült olasz nyelvű könyv: **Biografia di Alexandro GÁL**, Nápoly, 1861.

(A családnevek majuszkulás kiemelését, beleértve az idézeteket, kötet szerkesztési szempontok indokolták. **Szerk. megj.**)

**Călătoriile lui
Mihály LŐRINCZ din Joseni
(Gyergyóalfalu)
(1847–1867)
(Rezumat)**

Lucrarea prezintă un caiet, care conține memoriile, respectiv jurnalul unui secui din Joseni, în primul rând din timpul revoluției din 1848, din Transilvania, și din timpul războiului pentru unitatea Italiei (date privind istoria legiunii maghiare din Italia).

**The Voyages of
Mihály LŐRINCZ from
Gyergyóalfalu (Joseni)
(1847–1867)
(Abstract)**

The paper presents a notebook which contains the memoirs, respectively the diary of a Székely man from Gyergyóalfalu, first of all during the revolution and war for independence in 1848, from Transylvania, and during the war for Italy's unity (data about the history of the Hungarian legion in Italy).

